

BENDRININKŲ RŪŠYS IR JŲ ATRIBOJIMO PROBLEMOS TEISMŲ PRAKTIKOJE

Giedrius Būdvytis

Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto
Baudžiamosios teisės ir kriminologijos katedra
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius, Lietuva
Telefonas (+370 5) 271 4584
Elektroninis paštas gbudvytis@mruni.eu

Pateikta 2011 m. lapkričio 7 d., parengta spausdinti 2012 m. vasario 28 d.

***Anotacija.** Šiame straipsnyje analizuojamos bendrininkų rūšių, numatytų galiojančio Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 24 straipsnio 3–6 dalyse, nustatymo ir atskyrimo baudžiamosios teisės teorijoje ir praktikoje problemos. Dėmesys skiriamas vykdytojo ir padėjėjo bei kurstytojo ir organizatoriaus atribojimo problemiškumui. Taip pat atkreipiamas dėmesys į skirtingus ir ne visada pagrįstus minėtų bendrininkų rūšių nustatymo bei atribojimo motyvus teismų praktikoje. Apibendrinęs atliktą baudžiamosios teisės teorinės literatūros bei teismų praktikos analizę, autorius siūlo kriterijus, padėsiančius aiškiau nustatyti bei motyvuotai atskirti bendrininkus. Norint atriboti vykdytoją nuo padėjėjo, naudotini ne tik bendro susitarimo, buvimo įvykio vietoje, bet ir veikos valdymo, kai bendrininkas pagal savo valią gali pakreipti nusikalstamos veikos vykdymo eigą, leisti, kad veikos sudėtis būtų realizuota ar sustabdyti jos įvykdymą, bei animus auctoris (bendrininkas veikos nori kaip savo paties, veiką traktuoja kaip savo veiksmų tiesioginį rezultatą) kriterijai. Organizatorius nuo kurstytojo taip pat atribotinas ne tik pagal objektyvių nusikalstamų veiksmų atlikimą (organizatoriaus veikla bendrame nusikalstamos veikos mechanizme yra įvairesnė, aktyvesnė ir reikšmingesnė), bet ir tyčios kryptingumą.*

***Reikšminiai žodžiai:** bendrininkavimas, bendrininkų rūšys, vykdytojas, padėjėjas, kurstytojas, organizatorius.*

Įvadas

Pagal galiojantį Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą (toliau – ir LR BK, BK), bendrininkavimas yra tyčinis bendras dvejų ar daugiau tarpusavyje susitarusių pakaltinamų ir sulaukusių šio kodekso 13 straipsnyje nustatyto amžiaus asmenų dalyvavimas, darant nusikalstamą veiką. Bendrininkavimas paprastai yra skirstomas į paprastąjį (bendravykdymas) ir sudėtingąjį¹. Esant sudėtingojo bendrininkavimo atvežiui, be asmens ar asmenų, kurie tiesiogiai realizuoja nusikalstamos veikos sudėties objektyviusius požymius, dalyvauja ir kiti asmenys, kurie gali ir neatlikti veikų, aprašytų BK specialiosios dalies straipsnio dispozicijoje, bet atlieka kitokias veikas, kurios lemia vykdytojo veiksmus ir yra susijusios priežastiniu ryšiu su vykdytojo nusikalstamomis veikomis ir (ar) kilusiais baudžiamajame įstatyme numatytais padariniais. Kadangi nusikalstamiems tikslams pasiekti suvienijamos kelių kaltininkų pastangos ir sudaromos sąlygos lengviau padaryti nusikaltimą, sėkmingiau paslėpti jo pėdsakus, todėl paprastai teigiama, jog bendrininkų nusikalstama veika yra pavojingesnė už vieno asmens padarytą nusikaltimą². Taip yra ir todėl, kad, bendrininkams veikiant kartu, neretai kyla sunkesni padariniai, veikos geriau suplanuotos³ ir pan. Rusijos Federacijos baudžiamojo kodekso komentare taip pat teigiama, kad nusikaltimas, padarytas bendrininkų, yra visada pavojingesnis nei padarytas vieno asmens. Tai aiškinama tuo, kad jėgų sujungimas suteikia galimybę padaryti labiau apgalvotą nusikaltimą ir jį nuslėpti. Taip bendrininkai dažniau pasiryžta įvykdyti sunkesnius nusikaltimus⁴.

LR BK numato baigtinį nusikalstamos veikos bendrininkų rūšių sąrašą. BK 24 straipsnio 3–6 dalyse nurodyti tokie bendrininkai:

- 1) vykdytojas,
- 2) organizatorius,
- 3) kurstytojas,
- 4) padėjėjas.

Priešingai nei galiojęs iki 2003-05-01, dabar galiojantis kodeksas žymiai detaliau reglamentuoja bendrininkų rūšis, kas turėtų užtikrinti tinkamą ir tikslų baudžiamojo įstatymo aiškinimą ir taikymą. Tačiau dar ir šiandien susiduriama su vykdytojų ir padėjėjų bei organizatorių ir kurstytojų atribojimo problemomis. Tai lemia ne tik atskiro bendrininko veiklos pobūdžio ir vaidmenų įvairumas, bet dažna jų veiksmų konvergencija. Pabrėžtina, jog tinkamą ir teisingą bendrininkų rūšių atskyrimo aktualumą lemia ne tik jų bendrų kėslių sutelktumo pavojingumas, bet ir jų veikos kvalifikavimo, bausmės rūšies ir / ar dydžio parinkimo bei kitų reikšmingų atsakomybės individualizavimo klausimų būtinybė. Ne be reikalo BK 54 straipsnio 2 dalies 6 punkte įtvirtintas imperatyvas, skiriant bausmę, teismui atsižvelgti į bendrininko dalyvavimo, darant nusikalstamą vei-

1 Abramavičius, A., et al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004, p. 158.

2 Abramavičius, A., et al. *Namų advokatas*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2002, p. 140.

3 Kaip pavyzdį žr. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011-09-27 nutartis byloje Nr. 2K-394/2011.

4 Kozlov, A. P. *Soucastie [Complicity]*. Sankt Peterburg: Juridicheskij centr Press, 2001, p. 115.

ką, formą ir rūšį. O pagal LR BK 58 straipsnio nuostatas, bausmė nusikaltimo bendrininkams skiriama atsižvelgiant į asmens kaip bendrininko dalyvavimo, darant nusikalstamą veiką, rūšį, formą, vaidmenį ir pobūdį.

Taigi *tyrimo objektas* – bendrininkų rūšys, numatytos LR BK 24 straipsnio 3, 4, 5 ir 6 dalyse, bei jų atribojimas.

Common law teisinės sistemos šalių baudžiamosios teisės literatūroje pats bendrininkavimo institutas, bendrininkų rūšys, jų atribojimo klausimai, bendrininkavimo formos nagrinėtos gan plačiai. Tuo galima įsitikinti iš J. Herring, W. Wilson, J. Dressler, C. Elliott, F. Quinn, J. Martin, T. Storey ir daugelio kitų autorių darbų. Trumpai tariant, mokslininkai, atstovaujantys Didžiosios Britanijos ar Amerikos teisei, beveik kiekviename veikale įtraukia ir skyrių, skirtą bendrininkavimo klausimams. Rusų mokslininkų literatūroje bendrininkavimui taip pat skirta nemažai dėmesio. Galima išskirti A. P. Kozlov ir O. G. Kovaliov, kurie bus minimi šiame straipsnyje. Tuo tarpu lietuvių autorių darbų, skirtų tiesioginiam bendrininkų rūšių, numatytų LR BK, atribojimo klausimo nagrinėjimui, nepavyko aptikti. Tik atskirų universitetų duomenų bazėse galima rasti pavienius studentų darbus. Nors tai nereiškia, jog bendrininkavimo problemos apskritai dar nebuvo nagrinėtos. Vilniaus universiteto mokslininkų (A. Abramavičiaus ir kitų kolektyvinių autorių) leistuose vadovėliuose bei BK komentare gan plačiai apibūdintas ne tik bendrininkavimas kaip baudžiamosios teisės institutas, bet ir aptartos bendrininkavimo formos bei bendrininkų rūšys. V. Piesliakas antrajame vadovėlyje „Lietuvos baudžiamoji teisė“ panašius klausimus nagrinėjo ne tik per teorinę, bet ir praktinę prizmes. Taip pat išskirtini ir J. Wessels bei J. Pradel vadovėliai, tačiau pirmasis autorius nagrinėjo Vokietijos baudžiamąją teisę, o antrasis – dėmesį sutelkė į kelių šalių baudžiamosios teisės lyginamąjį aspektą. Paminėtini ir A. Gutausko, J. Kačerausko, K. Jovaišos, A. Pivoriūno, R. Paužaitės bei P. Malakauskio moksliniai įnašai į bendrininkavimo institutą, tačiau jų moksliniai tyrimai neapėmė bendrininkų rūšių atribojimo problemų.

Straipsnio tikslas – išanalizavus baudžiamosios teisės teoriją ir teismų praktiką, pateikti aiškesnius bendrininkų rūšių atribojimo kriterijus.

Tyrimo metodai – analizės, lyginamasis, loginis, sintezės, apibendrinimo.

1. Vykdytojo nustatymas baudžiamosios teisės teorijoje ir praktikoje

Ne tik Lietuvos, bet ir užsienio šalių baudžiamosios teisės literatūroje teigiama, jog vykdytoju laikomas asmuo, „betarpiškai“ padaręs nusikalstamą veiką, t. y. tiesiogiai įvykdęs bendros veikos sudėtį ir pasiekęs bendrai siektų nusikalstamų padarinių⁵. Vykdytojas iš visų bendrininkų išsiskiria labiausiai. Tokią padėtį jis užsitikrina ne tik todėl, kad būtent jis realizuoja kitų bendrininkų ketinimus, bet ir dėl Lietuvoje galiojančios

5 Herring, J. *Criminal law*. New York: Palgrave Macmillan law masters, 2005, p. 414; Martin, J.; Storey, T. *Unlocking criminal law*. Second edition. London: Hodder education, 2007, p. 113; Abramavičius, A., *et al.* *Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis*. Vilnius: Eugrimas, 2003, p. 272.

derivatyvinės arba akcesorinės atsakomybės⁶ (nuo jo atsakomybės priklauso ir kitų bendrininkų atsakomybė). Tačiau tai nereiškia, jog, vykdytojui atsisakius nusikalstamų ketinimų realizavimo ar tiesiog nepavykus to padaryti dėl kitų priežasčių, kiti bendrininkai (pvz., organizatorius) išvengs atsakomybės (organizatorius vis tiek gali būti baudžiamas už rengimosi ar pasikėsinimo daryti nusikalstamą veiką organizavimą⁷). Pagal Jungtinės Karalystės nusikalstamų kėsinimūsi įstatymą, yra truputėlį kitaip – kiti bendrininkai išimtinai yra „priklausomi“ nuo vykdytojo veiksmų (vykdytojui atsisakius savo ketinimų, bendrininkai nebegali būti teisiami už pasikėsinimą, nes nebėra nusikaltimo)⁸.

Tiek teorijoje, tiek teismų praktikoje priimta, jog nusikaltimo vykdytojais gali būti ir tie bendrai veikiantys asmenys, kurie, nors tiesiogiai neatlieka nusikalstamos veikos sudėtyje aprašytų veiksmų, tuo pačiu metu, būdami kartu su kitais vykdytojais nusikalstamos veikos darymo vietoje, tiesiogiai jiems suteikia būtiną pagalbą: palaužia nukentėjusiojo pasipriešinimą ar neleidžia jam pabėgti, šalina kliūtis ir pan⁹. Tačiau nereiktų pamiršti ir specialiųjų vykdytojo požymių, be kurių, nors ir praktiškai įvykdęs nusikaltimą, jis negali būti laikomas vykdytoju. Tokią išimtį jau ne kartą patvirtino teismų praktika. Štai ištrauka iš kasacinės nutarties:

V. P. ir J. G. buvo nuteisti už tai, kad, veikdami bendrininkų grupe kartu su A. K. ir V. B., nužudė V. P. tėvą H. P. Kai keli asmenys veikia kartu, turėdami tyčią nužudyti ir patys tiesiogiai dalyvauja atimant gyvybę žmogui, tai visi jie yra nužudymo vykdytojai. Tačiau nužudymo, kvalifikuojamo pagal BK 129 straipsnio 2 dalies 3 punktą, vykdytoju gali būti tik nužudytojo tėvas, motina ar vaikas¹⁰ (pagal dabartinę redakciją: artimasis giminaitis ar šeimos narys – aut. pastaba).

Šioje byloje V. P. (nužudytojo dukters) veika buvo kvalifikuota pagal BK 129 straipsnio 2 dalies 3 punktą, nes nužudytasis buvo jos tėvas. Tuo tarpu jos bendrininkų veika kvalifikuota pagal BK 24 straipsnio 6 dalį ir BK 129 straipsnio 2 dalies 3 punktą (nors jie taip pat kartu atliko smurtinius veiksmus – t. y. žudė). Tokį, atrodytų, kvalifikavimo „neatitikimą“ BK 24 straipsnio 3 dalies nuostatoms reiktų aiškinti tuo, kad BK 129 straipsnio 2 dalies 3 punktas įtvirtina ne tik specialųjį vykdytojo požymį, bet ir specialųjį nukentėjusįjį, kurį su kaltininku sieja giminystės ar kiti artimi ryšiai. Taigi šio nusikaltimo vykdytoju gali būti tik asmuo, turintis tokį ryšį.

Tačiau ar galima daryti panašias išvadas dėl vieno ar kelių asmenų, kurie žudymo metu nieko nedarė, o tik stovėjo šalia kaltininkų arba buvo kitame kambaryje ir ieškojo grobtino turto. A. P. Kozlov nurodo, kad į vykdytojo sąvoką įeina visi asmenys, kurie dalyvauja konkrečios veikos atlikime. Dėl to nužudymo atveju vykdytoju laikytinas ir tas, kuris tiesiogiai žudo, ir tas, kuris tik laiko aukos rankas tuo metu, kai kiti atlie-

6 Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. 26 straipsnio 1, 4 dalys. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 89; Abramavičius, A., *et al.*, *supra* note 1, p. 168–173.

7 Klaipėdos apygardos teismo 2009-11-09 nuosprendis byloje Nr. 1A-424-557/2009.

8 Herring, J., *op cit.*, p. 416.

9 Abramavičius, A., *et al.*, *supra* note 1, p. 160.

10 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007-02-13 nutartis byloje Nr. 2K-58/2007; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2004-06-18 nutarimas Nr. 46 „Dėl teismų praktikos nusikaltimų žmogaus gyvybei bylose“. *Teismų praktika*. 2004, Nr. 21.

ka mirtinus sužalojimus, ir **tas, kuris tiesiog naudojasi kitų veiksmais nusikaltimo metu**¹¹. Dėl pirmųjų dvejų aspektų problemų nekyla (tokie asmenys visiškai ar iš dalies realizuoja veikos sudėtį). Tačiau labai diskutuotinas trečiasis momentas: kodėl asmenys, nerealizavę objektyviųjų nusikalstamos veikos požymių, pripažįstami vykdytojais? Yra nuomonių, jog bendros tyčios nužudyti buvimas gali tapti pakankamu pagrindu pripažinti visus tiesioginius nusikaltimo dalyvius nužudymo bendravykdytojais, net jei jie tiesiogiai smurto nepanaudojo, o tiesiog buvo kartu su tuo asmeniu, kuris šį smurtą naudojo, buvo pasiryžę naudoti smurtą, jei prireiktų¹². Tačiau ar vien tik bendros tyčios nužudyti buvimas be „tiesioginio dalyvavimo“ nusikaltime (nužudymų atveju tai reikštų bet kokio fizinio smurto naudojimą ir / arba atėmimą galimybės priešintis) įgalina pripažinti visus tiesioginius nusikaltimo dalyvius nužudymo vykdytojais, net jei jie tiesiogiai smurto nepanaudojo?

*S. J. ir V. M. susitarė apiplėšti ir nužudyti senyvo amžiaus žmogų. Kol V. M. mušė nukentėjusį lazda ir badė peiliu, S. J. buvo kitame kambaryje ir ieškojo pinigų. Taigi S. J. jokių smurtinių veiksmų neatliko. Tačiau tiek žemesnės instancijos teismai, tiek Lietuvos Aukščiausiasis teismas jį taip pat kaip ir V. M. nuteisė ir už žmogžudystę (be abejo, ir už plėšimą). LAT konstatavo, kad kasatorius pritarė V. M. veiksams. V. M. ir S. J. suvokė pavojingą nusikalstamos veikos pobūdį ir norėjo taip veikti, taigi jie veikė bendra tiesiogine tyčia nužudyti ir apiplėšti senuką*¹³.

Autoriaus nuomone, neteisinga žmogų bausti tik už norą kito asmens mirties. Kartais susiklostytų situacijų, kai vien tik bendro pobūdžio pyktis ant nukentėjusiojo ir pritarimas bei sutikimas dalyvauti kartu su savo bendrininkais bendrame nusikalstamame plane, galbūt net tikintis, kad nė vienas aukos nemuš, o tik pagrasins, privestų prie gan griežtos bausmės už nužudymo įvykdymą, nepadarius jokio nužudymo. Tokiu būdu asmenims užkertama galimybė savanoriškai atsisakyti nusikalstamų ketinimų. Juk savanoriškas atsisakymas nebūtinai turi būti išreikštas žodžiais ar veiksmais *hic et nunc*. Gali būti, jog tokio išraiškingo neatsisakymo priežastis – baimė būti „nubaustam, pasmerktam“ savo „kolegų“. Taip pat pažymėtina, jog, nužudymo normoje nesant psichinio smurto požymių, naudoti analogiškus nuteisimo motyvus plėšimo, išžaginimo bylų¹⁴ pagrindu ir teisti kaltininką kaip nužudymo vykdytoją, kuris neatliko jokių smurtinių veiksmų, negalima. Tuo labiau, kad ankstesnėje praktikoje Lietuvos Aukščiausiasis Teismas asmenį, kuris žinojo apie būsimą nužudymą (norint nuslėpti kitą nusikaltimą, buvo apie tai tartasi), girdėjo ir matė smurtinius veiksmus, nors ir turėjo kitą užduotį – saugoti nepilnametę nužudytųjų dukterį, pripažino nužudymo padėjėju¹⁵. Ir tai pateisinama, nes jam buvo skirta konkreči funkcija (izoliuoti ir saugoti nukentėjusiąją),

11 Kozlov, A. P., *supra* note 4, p. 87.

12 Fedosiukas, O. Paskaitos. Nusikaltimai žmogaus gyvybei. Grupinio nužudymo, padaryto apibrėžta tyčia nužudyti, kvalifikavimas (3) (Teorinės išvados) [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-09-12]. <http://www.mruni.lt/mru_lt_dokumentai/katedros/baudziamosios_teises_katedra/paskaitos/Nusik_%20gyv.ppt#265,16>.

13 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011-06-14 nutartis byloje Nr. 2K-313/2011.

14 Pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004-03-09 nutartis byloje Nr. 2K-148/2004.

15 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004-01-06 nutartis byloje Nr. 2K-6/2004.

jo veiksmai negalėjo būti pripažinti „būtinu tiesioginiu padėjimu“ (vykdymu), kadangi, kitiems žudant, jis niekaip nedalyvavo smurtiniuose nusikalstamuose veiksmuose¹⁶. Manant ir motyvuojant priešingai, kyla padėjėjo ir / ar kitų bendrininkų rūšių įtvirtinimo baudžiamajame įstatyme reikalingumo klausimas. Bylose, kur vykdytojo pripažinimui užtenka vien susitarimo (bendros tyčios), asmenų teisinė padėtis apsunkinama nepagrįstai:

Niekuo nepagrįstas, deklaratyvaus pobūdžio yra ir kitas apeliacinio skundo argumentas – darant nusikaltimą, buvo tik padėjėjas. Byloje surinktais įrodymais teismas nustatė, kad S. M. ir Ž. K. buvo susitarę veikti bendrai tikslu realizuoti bendrus nusikalstamus ketinimus ir taip veikė. Ž. K. pasiūlė S. M. įvykdyti vagystę, o pagrobtus daiktus parduoti. S. M. su pasiūlymu sutiko. Abu nuėjo prie garažo, Ž. K. įsibrovė į vidų, o S. M. saugojo jį, stovėdamas šalia garažo durų. Taigi, nors apeliantas į garažą įsibrovęs nebuvo, daiktų iš jo neišnešė, tačiau reikia pažymėti, kad įstatymas ir nereikalauja, kad visi vykdymo bendrininkai visiškai realizuotų Baudžiamojo kodekso specialiosios dalies straipsnio dispozicijoje aprašytą pavojingos veikos požymį. Esant susitarimui ir bendrai tyčiai, bendrininkai atsako pagal tą patį BK straipsnį už tą pačią nusikalstamą veiką, nepriklausomai nuo to, kokius konkrečius veiksmus kiekvienas iš jų atliko, vykdydamas nusikalstamą sumanymą¹⁷.

„Žudikų akimis“ praktika, kai suabsoliutinami subjektyvūs požymiai (kaltė), tole ruotina tik bendrosios teisės sistemos šalyse, kur net ir nenustačius, kuris iš bendrininkų tiesiogiai atliko nusikaltimą (buvo vykdytojas), baudžiami visi dalyvavusieji nusikaltimo vietoje vien už suvokimą, jog save nusikaltime identifikavo arba kaip vykdytoją, arba kaip kitokį bendrininką (pvz., padėjėją)¹⁸. Kitaip tariant, nepavykus išsiaiškinti, kas tiesiogiai atliko nusikalstamą sumanymą, daroma savotiška prezumpcija, jog vienas iš asmenų vis tiek buvo vykdytojas, o kitas galbūt ir ne vykdytojas, bet kitos rūšies bendrininkas. Kas įdomu, kad ir bausmės tokiems „preziumuojamiems bendrininkams“ dažnai būna tokios pačios kaip ir vykdytojui¹⁹.

2. „Būtiniosios pagalbos“ dichotomija

Minėta, jog vykdytojais pripažintini ne tik asmenys, objektyviai realizavę nusikalstamos veikos sudėties požymius (visus ar dalį), bet ir tie, kurie nors tiesiogiai ir neatlieka sudėtyse aprašytų veiksmų, bet tuo pačiu metu būdami kartu su kitais vykdytojais nusikalstamos veikos darymo vietoje, suteikia jiems būtiną pagalbą²⁰ (nors vis dėlto dar pasitaiko ir tokių veikų kvalifikavimo kaltinamuosiuose aktuose pavyzdžių, kurie visiškai

16 Būdvytis, G. Vykdytojas ir padėjėjas: atribojimo problemos. *Mokslinės minties šventė – 2006. Studentų tarptautinių mokslinių konferencijų pranešimai*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006, p. 102.

17 Panevėžio apygardos teismo 2009-12-21 nutartis byloje Nr. 1A-791-185/2009.

18 Herring, J., *supra* note 5, p. 415; Elliott, C.; Quinn, F. *Criminal law*. Sixth edition. London: Pearson education limited, 2006, p. 281.

19 Pradel, J. *Lyginamoji baudžiamoji teisė*. Vilnius: Eugrimas, 2001, p. 267.

20 Abramavičius, A., *et al.*, *supra* note 1.

kai neatitinka teorijos bei suformuotos teismų praktikos. Pvz., kaltinamajame akte buvo teigiama, jog A. K. padėjo D. Š. išžaginti nepilnametę: kol D. Š. žagino, jis laikė nukentėjusiajai už kojų²¹ – *paryškinta aut.*). Pastarųjų dviejų žodžių lingvistinis aiškini- mas nukreipia į BK 24 straipsnio 6 dalį, kur aprašytos visos kito bendrininko – padėjėjo, galimos alternatyvios funkcijos bendrame nusikaltimo mechanizme. Kaip nustatyti ribą tarp bendrininko, kuris gali būti pripažįstamas vykdytoju (bendravykdytoju), teikdamas būtiną pagalbą, ir padėjėjo, padedančio daryti nusikalstamą veiką? Anot W. Willson, ši riba, norint atriboti, kaip dar 1934 metais P. Malakauskis pažymėjo – „principalinius“ ir antraeilius bendrininkus²², kurie ir dabar tebegalioja, ypač *common law* teisėje, – visada bus popieriaus plonumo²³. Lietuvos teismų praktikoje pasitaikė ne vienas toks proble- minis atvejis, kuris privertė detalizuoti ir plėtoti „būtiniosios pagalbos“ sąvoką. Viena pirmųjų bylų, atsidūrusių kasacinėje instancijoje, kai, iš pirmo žvilgsnio, buvo tik pap- rastas padėjimas, tačiau jis buvo per daug susietas su aktyvios pagalbos teikimu, kas lėmė vykdytojo rūšies konstatavimą:

V. D. buvo pripažinta kalta ir nuteista už tai, kad 2001 m., veikdama kaip vykdytoja, grupe su L. J., R. M. ir D. M. įvykdė 6 vagystes iš gyvenamųjų ir negyvenamųjų patalpų. Kasaciniuose skunduose nuteistoji ir jos gynėjas nesutiko su išvada, kad V. D. veiks- mai atitiko bendravykdytojos požymius, nes ji tik atveždavo į įvykio vietą ir laukdavo bendrininkų automobilyje ar šalia pastatų bei padėdavo daiktus sudėti į automobilį ir parvežti²⁴.

Tačiau Aukščiausiasis Teismas, panaudodamas būtiniosios pagalbos sampratą, at- kreipė dėmesį į tai, ką kasatoriai buvo nutylėję: *tikslu realizuoti nusikalstamus suma- nymus, nuteistoji iš anksto tardavosi su kitais bendrininkais dėl bendrų nusikalstamų veiksmų, buvo pakankamai aktyvi nusikaltimų dalyvė: pažinodama nukentėjusiuosius, nurodydavo bendrininkams jų sodybas ir laiką, kada jų nebūna namuose, savo auto- mobilium nuveždavo juos į nusikaltimų vietas, laukdavo jų automobilyje, padėdavo jiems sukrauti į automobilį pagrobtus daiktus ir po to juos tarpusavyje pasidalydavo. Tai- gi kasacinė instancija tiesioginės būtinios pagalbos teikimą argumentavo tuo, jog, vai- ruodama automobilį, nuteistoji ne tik palengvindavo bendrininkams galimybę patekti į nusikaltimų padarymo vietas, pagrobti didesnę kiekį daiktų ir greičiau pasišalinti iš nusikaltimo vietų, bet ir susitarusi iš anksto su bendrininkais dėl nusikalstamų veiksmų, tuo pačiu metu būdama su kitais vykdytojais nusikaltimo padarymo vietoje, aktyviai prisidėjo prie nusikaltimo bei veikė pasiskirsčius vaidmenimis. Todėl pagrįstai buvo pripažinta bendravykdytoja.*

Teismai susidūrė ir su tokia situacija, kai asmenį, vos bandžiusį atidaryti grobiamo automobilio bagažinę, teko pripažinti baigtinės veikos vykdytoju:

Ž. G. su D. A. nutarė apvogti Vilniaus gatvėje, Raseinių mieste, vieno šios gatvės namo kieme stovintį tamsios spalvos automobilį „VW Golf“. Priėjus prie automobilio, D. A. pabandė atidaryti automobilio bagažinę, tačiau ji buvo užrakinta, vėliau iš au-

21 Lietuvos apeliacinio teismo 2008-06-03 nutartis byloje Nr. 1A-146/2008.

22 Malakauskis, P. *Baudžiamosios teisės*. Antrasis leidimas. Kaunas, 1934, p. 36.

23 Wilson, W. *Criminal law: doctrine and theory*. London and New York: Longman law series, 1998, p. 616.

24 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003-06-18 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2k-582/2003.

tomobilio salono paimtą kompaktinių diskų grotuvą „Blaupunkt“ Ž. G. padavė D. A., tada D. A. liepė jam pažiūrėti, ar automobilyje nėra bosinės garso kolonėlės, ir liepė ją paimti, bei ši kolonėlė jam buvo perduota²⁵.

Palaikytina Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pozicija, kad D. A. ir Ž. G. bendrais tyčiniaus veiksmais įvykdė vagystę iš V. G. automobilio „VW Golf“, t. y. realizavo Baudžiamojo kodekso 178 straipsnio 2 dalyje numatyto nusikaltimo sudėties požymius kaip bendravykdytojai. D. A. ne tik bandė atidaryti bagažinę, bet jam iš nukentėjusiojo automobilio buvo perduotas kompaktinių diskų grotuvas, taip pat jis kitam vykdytojui liepė dar paieškoti ir garso kolonėlės, kuri taip pat jam buvo perduota. Toks vaidmenų pasiskirstymas, kai, pvz., vienas vykdytojas grobia turtą, po to jį perduoda kitam, teismų praktikoje vienareikšmiškai pripažįstamas bendravykdymu²⁶.

Norint aiškiau atskirti vykdytojus nuo kitų bendrininkų, Vokietijos Aukščiausiasis Teismas nuo 1940 metų išvystė moderniąją subjektyviąją teoriją. Anot šios teorijos, atribojimui reikšmingos dvi sąvokos: 1) *animus auctoris* – ar asmuo nusikaltimo nori kaip savo paties, ar patį nusikaltimą traktuoja kaip savo veiksmų tiesioginį rezultatą, ir 2) *animus socii* – ar tiesiog norima tik paremti, palengvinti kitų asmenų nusikaltimus veiksmus²⁷. JAV teisėje taip pat išreiškiamas panašus požiūris: jei asmuo tyčia padėdamas vykdytojui save identifikuoja kaip pirminę nusikaltimo grandį²⁸, jis taip pat pripažintinas vykdytoju. Tačiau atkreiptinas dėmesys į tai, jog kiekviena nusikalstama veika (kaip ir pats bendrininkavimas) – objektyviųjų ir subjektyviųjų požymių visuma. Taigi, norint teisingai atskirti vykdymą nuo padėjimo, neužtenka vadovautis vien tik subjektyviuoju momentu. Grynas subjektyvus požiūris, neatsižvelgiantis į konkrečių veiksmų padarymą, realizuojant veikos sudėtį, apskritai nutolsta nuo įstatymo, kuris reikalauja kaltininko valią susieti su konkrečiais veikos sudėtyje numatytais požymiais. Todėl reiktų pritarti J. Wessels, kuris pabrėžia „**veikos valdymo**“ teoriją, kuri apima tiek objektyviuosius, tiek subjektyviuosius konkrečios veikos požymius: *vykdytojas – tai pagrindinis veikėjas, kuris planingai pakreipia įvykių eigą ar prie to prisideda, taigi gali pagal savo valią leisti, kad veikos sudėtis būtų realizuota, ar sustabdyti jos įvykdymą. O bendrininkas yra tas, kuris pats nevaldydamas veikos, kaip realių įvykių „šalutinė figūra“ paskatina veikos įvykdymą arba kitaip prisideda prie to*²⁹. Taigi vykdytojas ne tik nori veikos kaip savo, bet ir į nusikaltimo darymą (arba tiesioginį rezultatą, jei tai materialinė sudėtis) savo veiksmais įneša didelį indėlį. Taip pat turėtų egzistuoti ir priežastinis ryšys tarp pagalbos veiksmų ir nusikaltimo padarymo / padarinių kilimo. Kitaip tariant, reikia nustatyti, ar „padėjėjo“ veiksmai buvo esminiai, būtini nusikaltimo padarymui ir / ar padarinių kilimui. Taigi anksčiau minėtoje situacijoje D. A. ne tik buvo

25 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008-04-22 nutartis byloje Nr. 2K-103/2008.

26 Pvz., Panevėžio apygardos teismo 2010-02-09 nuosprendis byloje Nr. 1A-46-337/2010; Šiaulių apygardos teismo 2011-07-05 nuosprendis byloje Nr. 1A-284-64/2011 ir kt.

27 Bohlander, M. *Principles of German criminal law*. Oxford and Portland, Oregon: Hart publishing, 2009, p. 162.

28 Dressler, J. *Understanding criminal law*. 4th edition. New York: Lexis Nexis, 1987, p. 411.

29 Wessels, J. *Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. Baudžiamoji veika ir jos struktūra*. Vilnius: Eugrimas, 2003, p. 165.

pradėjęs realizuoti vagystės požymius, bet ir valdė pačią veiką (duodamas nurodymų kitam vykdytojui) bei suvokė veiką kaip savą, norėjo konkrečių padarinių (konkretaus svetimo turto).

Tolesnėje praktikoje Lietuvos Aukščiausiasis Teismas plėtoja „būtiniosios pagalbos“ sampratą, atitoldamas nuo veikos objektyviųjų požymių realizavimo:

M. R. ir A. U. vaidmuo darant nusikalstamas veikas buvo nenustatyto asmens, kuris įsibraudavo į grobiamus automobilius ir nuvažiuodavo, veiksmų saugojimas. Kolegija atkreipia dėmesį į tai, kad nors saugojimas yra įvardijamas BK 24 straipsnio 6 dalyje kaip padėjėją apibūdinantys požymis, tačiau šiuo atveju tiek M. R., tiek A. U. buvo įvykio vietoje, dalyvavo pasirenkant, kuri automobilį pagrobti, nenustatytam asmeniui braunantis į automobilius, jie užtikrindavo jo saugumą nuo netikėtumų, o šiam nuvažiavus, sėsdavo į kitą automobilį ir važiuodavo iš paskos, kartu su nenustatytu asmeniu palikdavo pagrobtą automobilį sutartoje vietoje. M. R. kartu su nenustatytu asmeniu po kelių dienų nuvairuodavo pagrobtą automobilį pirkėjui. Teisėjų kolegijos nuomone, visa tai rodo, kad M. R. ir A. U. atliko ne saugojimo ir pridengimo vaidmenį, būdingą padėjėjui, bet kartu su nenustatytu asmeniu tiesiogiai darė nusikalstamas veikas kaip pasiskirstę funkcijomis bendravykdytojai³⁰.

Atrodytų, jog asmenys tiesiogiai į baudžiamųjų įstatymų saugomus gėrius nesikišino, o tik savo veiksmais supaprastino ir palengvino sėkmingą nenustatyto asmens atliekamų veiksmų padarymą. Patarimai dėl vogtinės mašinos pasirinkimo, saugumo užtikrinimas, kai kitas atlieka vagystę, taip pat saugumo užtikrinimas, kai važiuoja iš paskos po veikos, po vagystės (objektyviųjų požymių realizavimo) buvimas mašinoje kartu su ją nuvairuojančiu asmeniu pirkėjui – visa tai padėjėjo požymius išreiškiančios veikos. Tačiau vėl suveikė „būtiniosios pagalbos“ samprata. Galime daryti išvadą, jog iš tikrųjų, be M. R. ir A. U., veika nebūtų buvusi padaryta, nes jų vaidmuo buvo per daug svarbus ir esminis bendrame nusikaltimo plane ir bendrų padarinių pasiekimui. Tam, kad bylose teisinė motyvacija būtų dar aiškesnė, siūlytina išsiaiškinti, kam kilo pirminė nusikaltimo idėja? Ar asmuo save identifikavo kaip nusikaltimo esminę dalį? Ar nusikaltimo norėjo kaip savo, ar save suvokė tik kaip šalutinę figūrą, prisidedančią prie bendro proceso? Be abejo, to padaryti kasacinėje instancijoje neįmanoma. Tai reikia daryti jau pačių pirmųjų apklausų metu.

Praktiką, grįstą subjektyviosios teorijos objektyvizavimu (*subjektyviają teoriją objektyviu, į veikos sudėtį orientuotu, pagrindu*), įtvirtino Vokietijos Aukščiausiasis Teismas savo naujesniuose sprendimuose ir dabar formuoja tokią vykdymo bei padėjimo atribojimo koncepciją: *bendravykdymas yra tada, kai dalyvaujantysis savo įnašu nenori paprasčiausiai vien paremti svetimos veikos, o nori, jog šis įnašas būtų bendro veikimo dalis. Šis asmuo turi norėti, kad jo įnašas į veiką papildytų kitų veikimą, ir atvirksčiai – kad kitų veikimas papildytų jo paties veiksmų dalį. Tai, ar dalyvis turi tokių glaudų ryšį su veika, sprendžiama vertinant visas aplinkybes, kurias apėmė vykdytojo įsivaizdavimas. Svarbūs šio vertinimo atramos taškai gali būti: asmeninis suinteresu-*

30 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008-05-06 nutartis byloje Nr. 2K-211/2008; Taip pat žr.: Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010-12-21 nutartis byloje Nr. 2K-576/2010.

tumas veikos padariniais, dalyvavimo veikoje apimtis ir veikos valdymas arba bent jau noras veiką valdyti taip, kad veikos įvykdymas ir jos baigtis iš esmės priklausytų nuo jo valios. Teismas didžiausią svarbą teikia įnašą į veiką pobūdžiui ir valios kryptingumui darant šią veiką. Visiškai pavaldus veikimas jau objektyviai rodo, kad dalyvis yra tik padėjėjas. Bendravikdymas pirmiausia yra tada, kai dalyvis veikia kaip lygiavertis partneris³¹.

3. Organizatoriaus ir kurstytojo atribojimo interpretacijos

Galiojantis LR BK nurodo baigtinį veiksmų, iš kurių vieną atlikęs asmuo laikomas organizatoriumi, sąrašą:

- 1) subūrė organizuotą grupę,
- 2) subūrė nusikalstamą susivienijimą,
- 3) vadovavo organizuotai grupei,
- 4) vadovavo nusikalstamam susivienijimui,
- 5) koordinavo organizuotos grupės veiklą,
- 6) koordinavo nusikalstamo susivienijimo narių veiklą,
- 7) parengė nusikalstamą veiką,
- 8) vadovavo nusikalstamai veikai.

Esminis šio bendrininko požymis yra tas, kad jis suvienija ir nukreipia kitų bendrininkų pastangas, nustato tarpusavio ryšius, kuria nusikalstamos veikos planus, numato jos įvykdymo būdus ir priemones³². Baudžiamosios teisės teorijoje ir teismų praktikoje laikomasi nuomonės, kad organizatoriaus pavojingumas visuomenei beveik visais atvejais yra didesnis nei kitų bendrininkų. Atsižvelgiant į tai kai kuriose LR BK specialiosios dalies normose yra numatyta baudžiamoji atsakomybė vien už tam tikrų veikų organizavimą³³. Tačiau nesutiktina su literatūroje išreikšta gan kategoriška nuomone, jog organizatorius gali būti ne visais bendrininkavimo atvejais, o tik esant specialioms bendrininkavimo formoms – organizuotai grupei ar nusikalstamam susivienijimui³⁴. Toks požiūris ne tik kad neatitinka lingvistinio BK 24 straipsnio 4 dalies aiškinimo (įtvirtinti jungtukai „ar“, „arba“ reiškia alternatyvą), bet ir prieštarauja suformuotai teismų praktikai, kurią nagrinėsime vėliau.

Dažnai organizatoriaus veiksmai būna aiškūs, todėl ir kvalifikavimo sunkumų nekyla. Jų veikos pasižymi gan dideliu aktyvumu veikos paruošime:

31 Wessels, J., *supra* note 29, p. 167.

32 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006-11-21 nutartis byloje Nr. 2K-578/2006.

33 Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, *supra* note 6. 249 straipsnio 3 dalis, 292 straipsnio 3 dalis, 293 straipsnio 1 dalis ir kt.

34 Piesliakas, V. *Lietuvos baudžiamoji teisė. Antroji knyga*. Vilnius: Justitia, 2008, p. 98.

Kaltininkas perdavė 10 000 JAV dolerių užmokestį už nužudymą, apibūdino nukentėjusįjį, nurodė jo įpročius, dienotvarkę, automobilio markę, valstybinius numerius, jo stovėjimo vietą prie gyvenamojo namo ir darbovietės³⁵.

Organizatorius užverbavo vykdytoją nužudyti nukentėjusiąją, turinčią daug pinigų. Jis nurodė aukos gyvenamąją vietą, nurodė, kaip įgyti jos pasitikėjimą (apsimesti buvusiu tremtiniu, kuris pažinojo jos vyrą ir yra išsaugojęs nuotrauką). Be to, vykdytojui dar surašė ir lapelį su tekstu, apie ką jis turės kalbėtis³⁶.

Minėtose situacijose vykdytojui(ams) beliko tik realizuoti sumanymą, patiems pasirenkant įvykdymo įrankius, priemones, būdą (nors ir tai kartais būna „užsakoma“ iš anksto). Iš atliktos teismų praktikos analizės matyti, jog dažnai asmenų pripažinimą organizatoriais teismams lemia tai, kad nusikaltimai neretai būna užsakyti asmenų, vienaip ar kitaip susijusių su organizuoto nusikalstamumo struktūromis, arba kad nusikaltimus padaro už sunkius ar labai sunkius nusikaltimus teisti recidyvistai. Tačiau tai negali būti pagrindinis kriterijus, norint asmenį pripažinti organizatoriumi. Jau anksčiau minėta, jog to neįtvirtina baudžiamasis įstatymas. Parengti veikos planą, surasti sumanymo vykdytojus ir pan. gali bet kuris asmuo. Juk nei BK, nei teismų praktikoje neįtvirtinta, jog nusikaltimų organizatoriais pripažintini tik organizuotų grupių ar nusikalstamų susivienijimų nariai arba recidyvistai. Laikantis priešingos pozicijos, kai „tipiškų organizatorių“ fenomenas susiejamas tik su asmenimis, kurie užsako žmogžudystes, susijusias su susprogdinimais ar sušaudymais, iškreipiamas teleologinis BK aiškinimas, netinkamai įgyvendinamas kvalifikavimo procesas, kas lemia ir netinkamą BK pritaikymą. Todėl sveikintina praktika, kai ir „paprasti“ asmenys nuteisiami kaip organizatoriai:

Surinkęs detalią informaciją apie konkrečios bendrovės į banką gabenamų bendrovei priklausančių pinigų vežimo maršrutą, juos gabenusių žmonių skaičių, automobilio markę, pinigų gabenimo dieną ir valandą, suradęs du plėšimo vykdytojus bei perdavęs jiems dvi policininkų uniformas, M. Š. sumanė plėšimo būdu pagrobti didelės vertės bendrovės turtą³⁷.

Taip pat tinkamos praktikos pavyzdžiai, kai organizatoriumi pripažįstamas asmuo, kuris už nusikaltimą vykdytojams net nemoka pinigų, kuris nepriklauso organizuotoms struktūroms, taip pat net nebūtinai sunkauso ar labai sunkauso nusikaltimo organizavimas:

Sumanymas užvaldyti nukentėjusiojo A. M. turtą (dviratį ir mobilųjį telefoną) kilo A. G. Jis surado ir suvienijo nusikaltimo bendrininkus (du vykdytojus), nurodė jiems nusikaltimo padarymo laiką, vietą ir kitas aplinkybes³⁸.

35 Lietuvos apeliacinio teismo 2007-05-18 nuosprendis byloje Nr. 1A-27/2007.

36 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006-12-05 nutartis byloje Nr. 2K-274/2006.

Taip pat žr.: Panevėžio apygardos teismo 2008-01-18 nuosprendis byloje Nr. N1-16-491/2008; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008-11-25 nutartis byloje Nr. 2K-469/2008; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009-11-03 nutartis byloje Nr. 2K-424/2009.

37 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009-10-20 nutartis byloje Nr. 2K-274/2009.

38 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003-11-25 nutartis byloje Nr. 2K-710/2003.

Teorijoje ir praktikoje kurstytojas – nusikalstamos veikos iniciatorius, jis sukelia norą, pasiryžimą padaryti atitinkamą veiką³⁹. Priešingai nei organizatorius, jis nekuria plano, neburia bendrininkų, nevienija jų pastangų bendram rezultatui pasiekti:

*Norėdamas gauti pinigų nuosavo verslo pradžiai, V. K. pasiūlė G. U. pagrobti mažametį vaiką ir pareikalauti už jo išlaisvinimą didelės vertės svetimo turto (400 000 Lt)*⁴⁰.

Pats kurstytojas nenurodė konkretaus vaiko, nesekė jo, nenurodė, kur ir kaip laikyti pagrobus, viską šioje byloje atliko pats vykdytojas. Jei kurstytojas būtų tai nurodęs (atlikęs konkrečius paruošiamuosius veiksmus), manytina, jog tik tada toks asmuo pripažintinas organizatoriumi. Dar vienas nusikalstamo noro sukūrimo ir jo skatinimo realizuoti pavyzdys, kurį, deja, žemesnės instancijos teismai nepagrįstai traktavo kaip organizavimą:

*V. Z. susitikęs su S. P. ir R. D. paminėjo, kad jam reikia automobilio, nurodydamas jiems tik norimo turėti automobilio markę bei variklio rūšį. Vėliau bendraudamas su šiais asmenimis susitikimų metu bei mobiliuoju telefonu, V. Z. tik patvirtindavo savo pasiūlymą, t. y. kad jam vis dar reikia tokio automobilio. Jis taip pat nurodė ir vietą, į kurią turėtų būti nuvairuotas automobilis – prie jo žinioje buvusio tuščio garažo. Tačiau nenustatyta, kad V. Z. būtų kūręs nusikalstamos veikos planą, numatęs jos padarymo būdus, priemones, paskirstęs bendrininkams vaidmenis, koordinavęs jų veiksmus ar pan.*⁴¹

Matyti, kad V. Z. veiksmai sukėlė tik pasiryžimą S. P. ir R. D. padaryti svetimo turto vagystę, nes, kaip ikiteisminio tyrimo metu tvirtino nusikaltimo vykdytojai, nesant V. Z. užsakymo, jie automobilio nebūtų grobę. Taigi V. Z. buvo tik nusikalstamos veikos iniciatorius, nes jis savo veiksmais – nevienkartiniu pasiūlymu – sukėlė S. P. ir R. D. pasiryžimą ir norą daryti bendrą konkrečią nusikalstamą veiką. Todėl V. Z. veiksmai labiau atitinka ne organizavimą, o kurstytojo padaryti nusikalstamą veiką požymius. Pažymėtina, jog ir rusų autoriai teigia, kad kai kurstytojas pateikia nusikaltimo įvykdymo planą (pradedama vadovauti nusikaltimo įvykdymui), jis tampa nusikaltimo organizatoriumi⁴². Akivaizdžiai matyti, jog šioje byloje asmuo jokio plano nesukūrė, tik išreiškė norą, pageidavimą turėti automobilį.

Tačiau kartais teismai nepagrįstai „nemato“ organizatoriaus požymių, kai šie akivaizdūs. Štai trijų bylų pavyzdžiai:

1. *G. Š., turėdama tikslą sunkiai sužaloti buvusį situoktinį A. Š., pažadėjo 300 Lt užmokestį A. K. bei nurodė nukentėjusiajam priklausantį garažą, kuriame A. Š. praleidžia nemažai laiko. Kol bus įvykdytas nusikalstamas sumanymas, ji laukė automobilyje. Teismai jos veiksmus kvalifikavo kaip kurstytojos⁴³ (tiesa, vykdytojai peržengė susitarimo ribas ir ją nužudė).*

39 Abramavičius, A., et al., *supra* note 1, p. 162.

40 Lietuvos apeliacinio teismo 2011-06-10 nutartis byloje Nr. 1A-346/2011.

41 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005-01-03 nutartis byloje Nr. 2K-7/2006; Taip pat žr.: Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011-06-21 nutartis byloje Nr. 2K-329/2011.

42 Kovaliov, O. G. *Ugolovnoe Prava Rossiji. Obschaja chast* [Russian Criminal Law. General part]. Moskva: Daskov i Ko, 2007, p. 346.

43 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009-05-26 nutartis byloje Nr. 2K-272/2009.

2. G. M. kurstė A. B., kad šis surastų vykdytojų, kurie nužudytų jos dukters buvusį sutuoktinį. Tuo tikslu ji perdavė A. B. aukos fonuotrauką, užrašė duomenis, kur jis nuolat lankosi, bei už šio nusikaltimo įvykdymą pažadėjo sumokėti A. B. ir nužudymo vykdytojams 3000 JAV dolerių⁴⁴.

3. Iš anksto sumokėdamas 50 Lt vykdytojui, V. Š. pateikė planą-schemą, kurioje pažymėjo vogtino automobilio stovėjimo vietą, tvoros vietą, pro kurią nepastebimai galima patekti į aikštelę, bei judėjimo link automobilio kryptį. Taip pat paaiškino, kad automobilio raktas paliktas automobilio daiktų dėtuveje bei nurodė konkrečią vietą, kur po vagystės palikti automobilį. Teismai V. Š. taip pat pripažino kurstytoju⁴⁵.

Manytina, kad pirmojoje byloje teismai pasielgė neteisingai, nes G. Š. ne tik įdiegė norą padaryti nusikaltimą, bet ir jį suplanavo (surado vykdytoją, sumokėjo pinigus bei nurodė vietą, kurioje nukentėjusysis dirba, be to, buvo labai netoli pačio nusikaltimo vietos). Taip organizatorė vykdytojams sudarė palankesnes sąlygas įvykdyti nusikalstamus veiksmus. Nepateisinama pozicija, jog jei asmuo nenurodo konkretaus nusikaltimo įvykdymo laiko, nesuteikia priemonių, tai jis pripažintinas tik veikos kurstytoju. Pirmosios instancijos teismas šioje byloje motyvams dėl bendrininkės rūšies nustatymo skyrė vos vieną sakinį: „Kaltinamoji G. Š. „užsakė“ A. Š. sužalojimą, už tai A. K. pažadėdama 300 litų (kuriuos po sužalojimo sumokėjo), taigi ji veikė kaip kurstytoja“⁴⁶. Antrojoje byloje vėlgi nepagrįstai pripažintas kurstymas. Kaltininkė ne tik pažadėjo atlyginimą už nužudymo įvykdymą, bet ir atliko paruošiamuosius nusikalstamo plano veiksmus, kurie vykdytojui paliko tik konkretaus įvykdymo laiko ir būdo pasirinkimą. Tiesa, ikiteisminiame tyrime moters veiksmai teisingai buvo kvalifikuoti kaip rengimosi organizavimas, tačiau teisme kvalifikacija pakito į pasikėsینimo nužudyti kurstymą, kas neatitinka nei realių bylos aplinkybių, nei baudžiamosios teisės teorijos (jokie konkretūs pasikėsینimo veiksmai nebuvo atlikti). Trečiuoju atveju taip pat aiškiai matyti konkretus nusikaltimo plano parengimas ir vadovavimas, tačiau žemesnės instancijos teismai kaltininko veiksmus kvalifikavo kaip kurstymo ir padėjimo „mišinį“. Pasitaiko ir tokių teismų nuosprendžių, kuriuose kaltininko veiksmai dėl vieno nusikaltimo kvalifikuojami ir kaip kurstytojo, ir kaip organizatoriaus sutaptis:

Ž. S. buvo nuteistas už tai, kad, turėdamas tikslą nukentėjusiąją susargdinti sunkia nepagydoma liga ŽIV, organizavo šią nusikalstamą veiklą, parengė ją, suplanavo, parinko šio nusikaltimo padarymui asmenį R. U., kurį sukurstė sušvirkšti ŽIV infekuoto kraujo nukentėjusiajai⁴⁷.

Tačiau atkreiptinas dėmesys į tai, jog pagal BK 24 straipsnio 4 dalį, organizavimą galima suvokti *plačiąja prasme*, kai suburiama, koordinuojama ir / ar vadovaujama keliems nusikalstamą veiklą ar veikas darantiems ar ketinantiems ją daryti asmenims,

44 Kauno apygardos teismo 2006-03-01 nuosprendis; Lietuvos apeliacinio teismo 2006-06-01 nutartis byloje Nr. 1A-271/2006; Lietuvos apeliacinio teismo 2007-03-30 nutartis byloje Nr. 1A-165/2007.

45 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010-02-23 nutartis byloje Nr. 2K-46/2010; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010-12-02 nutartis byloje Nr. 2K-566/2010.

46 Klaipėdos apygardos teismo 2008-03-03 nuosprendis byloje Nr. 1-18-382/2008.

47 Klaipėdos apygardos teismo 2009-11-09 nuosprendis byloje Nr. 1A-424-557/2009.

ir *siaurąja prasme*, kai organizatorius yra atsakingas tik už vienos konkrečios veikos (kad ir su vienu vykdytoju) sėkmingą įvykdymą. Kadangi į nusikalstamos veikos plano organizavimą įeina ir vykdytojo suradimas, todėl šiuo atveju kaltininko papildomas pripažinimas kurstytoju yra nereikalingas. Be to, juk negalime paneigti ir to, kad būsimą vykdytoją (ar vykdytojus) organizuojantysis kartais paveikia ir kaip kurstytojas (ypač kai detalai papasakoja apie nukentėjusįjį, patogią nusikalstamos veikos vietą, laiką bei sumoka nemažą atlyginimą, tokiu būdu vykdytojams skatina, motyvuoja norą, pasiryžimą daryti nusikaltimą, tačiau tai nereiškia, kad toks asmuo veikia ne kaip organizatorius). Taip pat į plano parengimą įeina ir nusikalstamos veikos įvykdymui reikalingų įrankių ar priemonių suradimas, taigi tokio organizatoriaus veiksmų vertinimui nereikalinga kvalifikacija dar ir kaip padėjėjo.

Kaip ir vykdymo-padėjimo atskyrimo atveju, teisingam kurstytojo bei organizatoriaus atribojimui reikėtų vėl žvelgti į objektyviai pasireiškusius bendrininko veiksmus bei į jo tyčios kryptingumą (norėjo žmogų tik įtikinti, paskatinti imtis veikos darymo ar suplanuoti visą veiką, sujungti kelių asmenų bendras pastangas į vieną būsimą rezultatą). Kurstymas turi būti konkretus, t. y. turi būti lenkiamas atitinkamas asmuo padaryti konkrečią nusikalstamą veiką. Toliau kurstyimo veiksmai, manytina, priklauso nuo kiekvienos nusikalstamos veikos specifikos ir konkrečių aplinkybių. Pvz., nužudymų atveju dar gali būti nurodomas ir konkretus nukentėjusysis. Tačiau nenurodant nieko daugiau (nepateikiant nuotraukos, gyvenamosios vietos ar kt. aplinkybių, žymiai prisidedančių prie vykdytojo objektyvių veiksmų palengvinimo). Autoriaus nuomone, visi kiti intelektiniai-fiziniai pagalbos veiksmai traktuotini kurstytojo, kaip bendrininko, ribų peržengimu, t. y. kaltininko tapimu organizatoriumi. Jau minėtoje byloje, kurioje dukra kartu su bendrininkais nužudė savo tėvą, jos veiksmai, kai pasiūlė su ja kartu buvusiems bendrininkams išvežti į mišką jos tėvą ir jį sumušti, kas iškart ir buvo padaryta⁴⁸, kurstyimo ar organizavimo prasme apskritai neaptarti. Galima manyti, jog šiuo atveju būtų tik kurstymas, nes dukrai nereikėjo įdėti papildomų pastangų nukentėjusiojo gyvenamosios vietos ar kitokių aplinkybių, palengvinančių nusikaltimo padarymą, sužinojimui. Be to, ji savo pasiūlymu tik sukėlė kitiems asmenims norą veikti, o ne parengė planą. Taip pat dar kartą paminėtina ir V. D. byla, kur ji ne tik dalyvavo darant nusikaltimus (buvo vykdytoja), bet ir atliko žymų paruošiamąjį darbą (pažinodama nukentėjusiuosius, nurodydavo bendrininkams jų sodybas ir laiką, kada jų nebūna namuose, taigi iš anksto ruošėsi nusikaltimų darymui)⁴⁹. Net ji ir jos gynėjas kasaciniuose skunduose paminėjo, kad V. D., kaip nusikaltimų iniciatorės (tokie žodžiai buvo įtraukti į žemesnės instancijos teismų procesinių sprendimų nustatomąsias dalis), veiksmų vertinimas yra ydingas baudžiamosios teisės taikymo požiūriu, nes tokia bendrininkavimo forma (turėtų būti – bendrininkės rūšis – *aut. pastaba*) įstatyme nėra numatyta. Tačiau, pirma, nusikaltimo inicijavimas, kaip ir minėta anksčiau, yra kurstytojo požymis, o antra – šiuo atveju kal-

48 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007-02-13 nutartis byloje Nr. 2K-58/2007; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2004-06-18 nutarimas Nr. 46 „Dėl teismų praktikos nusikaltimų žmogaus gyvybei bylose“. *Teismų praktika*. 2004, Nr. 21.

49 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003-06-18 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2k-582/2003.

tininkės vaidmuo buvo labiau organizacinio pobūdžio. Kitaip tariant, ji buvo vykdytojų veiksmų, nusikaltimo padarymo bei atsiradusių padarinių jungiamoji grandis.

Išvados

Atlikus teorinės ir praktinės literatūros analizę, galiojančiame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse numatyti bendrininkai apibūdinami taip:

- organizatorius – nusikalstamos veikos plano, tačiau kartais kartu gali būti ir nusikalstamos veikos idėjos autorius;
- kurstytojas – nusikalstamos veikos idėjos autorius ir jos realizavimo skatintojas, bet niekada nusikalstamos veikos plano autorius;
- vykdytojas – nusikalstamos veikos idėją ir / ar planą įgyvendinantis asmuo;
- padėjėjas – asmuo, savo pagalba prisidedantis prie nusikalstamos veikos, kai idėja ir / ar planas jau paruošti.

Ydinga teismų praktika, pripažįstanti asmenis nusikaltimų vykdytojais, kai jie, nors ir turėdami bendrą tyčią su kitais asmenimis, neatlieka jokių objektyvių nusikalstamos veikos (kurioje neįtvirtintas psichinio smurto požymis) sudėties požymių realizacijos veiksmų.

Vykdytojas nuo padėjėjo atribotinas ne tik pagal savo buvimą įvykio vietoje, norėjimą ir susitarimą veikti kartu, bet ir aktyviu įnašu į veiką, pačios veikos valdymu, suvokimu veikos kaip savos, norėjimu tokių pačių padarinių kaip ir kitas ar kiti vykdytojai bei savęs identifikavimu kaip pirminės nusikalstamos veikos grandies. O padėjėjas yra tik veikos šalutinė figūra, prisidedantis prie jau sumanytos veikos, dėl ko jis nėra lygiavertis partneris vykdytojo ar vykdytojų atžvilgiu.

Organizatorius yra vykdytojų veiksmų, nusikaltimo padarymo bei atsiradusių padarinių jungiamoji grandis. Tuo tarpu kurstytojas tik inicijuoja nusikalstamos veikos idėją, sukelia pasiryžimą, norą padaryti konkrečią veiką. Priešingai nei organizatorius, jis nekuria veikos plano, neburia bendrininkų, nevienija jų pastangų bendram rezultatui pasiekti, prieš veiką neatlieka jokių paruošiamųjų veiksmų.

Literatūra

Abramavičius, A., et al. <i>Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis</i>. Vilnius: Eugrimas, 2003. Abramavičius, A., et al. <i>Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis</i>. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004. Abramavičius, A., et al. <i>Namų advokatas</i>. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2002.	Bohlander, M. <i>Principles of German criminal law</i>. Oxford and Portland, Oregon: Hart publishing, 2009. Būdvytis, G. Vykdytojas ir padėjėjas: atribojimo problemos. <i>Mokslinės minties šventė – 2006. Studentų tarptautinių mokslinių konferencijų pranešimai</i>. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006.

- Dressler, J. *Understanding criminal law*. 4th edition. New York: Lexis Nexis, 1987.
- Elliott, C.; Quinn, F. *Criminal law*. Sixth edition. London: Pearson education limited, 2006.
- Fedosiukas, O. *Paskaitos. Nusikaltimai žmogaus gyvybei* [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-09-12]. <http://www.mruni.lt/mru_lt_dokumentai/katedros/baudziamosios_teises_katedra/paskaitos/Nusik_%20gyv.ppt#265,16>.
- Herring, J. *Criminal law*. New York: Palgrave Macmillan law masters, 2005.
- Klaipėdos apygardos teismo 2008-03-03 nuosprendis byloje Nr. 1-18-382/2008.
- Klaipėdos apygardos teismo 2009-11-09 nuosprendis byloje Nr. 1A-424-557/2009.
- Kovaliov, O. G. *Ugolovnoe Prava Rossiji. Obschaja chast* [Russian Criminal Law. General part]. Moskva: Daskov i Ko, 2007.
- Kozlov, A. P. *Soucastie* [Complicity]. Sankt Peterburg: Juridicheskij centr Press, 2001.
- Lietuvos apeliacinio teismo 2006-06-01 nutartis byloje Nr. 1A-271/2006.
- Lietuvos apeliacinio teismo 2007-03-30 nutartis byloje Nr. 1A-165/2007.
- Lietuvos apeliacinio teismo 2007-05-18 nuosprendis byloje Nr. 1A-27/2007.
- Lietuvos apeliacinio teismo 2008-06-03 nutartis byloje Nr. 1A-146/2008.
- Lietuvos apeliacinio teismo 2011-06-10 nutartis byloje Nr. 1A-346/2011.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003-06-18 nutartis byloje Nr. 2k-582/2003.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003-11-25 nutartis byloje Nr. 2K-710/2003.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004-01-06 nutartis byloje Nr. 2K-6/2004.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004-03-09 nutartis. Byla Nr. 2K-148/2004.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005-01-03 nutartis byloje Nr. 2K-7/2006.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006-11-21 nutartis byloje Nr. 2K-578/2006.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006-12-05 nutartis byloje Nr. 2K-274/2006.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007-02-13 nutartis byloje Nr. 2K-58/2007.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008-04-22 nutartis byloje Nr. 2K-103/2008.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008-05-06 nutartis byloje Nr. 2K-211/2008.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008-11-25 nutartis byloje Nr. 2K-469/2008.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009-05-26 nutartis byloje Nr. 2K-272/2009.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009-10-20 nutartis byloje Nr. 2K-274/2009.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009-11-03 nutartis byloje Nr. 2K-424/2009.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010-02-23 nutartis byloje Nr. 2K-46/2010.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010-12-02 nutartis byloje Nr. 2K-566/2010.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010-12-21 nutartis byloje Nr. 2K-576/2010.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011-06-14 nutartis. Byla Nr. 2K-313/2011.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011-06-21 nutartis byloje Nr. 2K-329/2011.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011-09-27 nutartis byloje Nr. 2K-394/2011.

- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2004-06-18 nutarimas Nr. 46 „Dėl teismų praktikos nusikaltimų žmogaus gyvybei bylose“. *Teismų praktika*. 2004, Nr. 21.
- Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 89.
- Malakauskis, P. *Baudžiamosios teisės*. Antrasis leidimas. Kaunas, 1934.
- Martin, J.; Storey, T. *Unlocking criminal law*. Second edition. London: Hodder education, 2007.
- Panevėžio apygardos teismo 2008-01-18 nuosprendis byloje Nr. N1-16-491/2008.
- Panevėžio apygardos teismo 2009-12-21 nutartis byloje Nr. 1A-791-185/2009.
- Panevėžio apygardos teismo 2010-02-09 nuosprendis byloje Nr. 1A-46-337/2010.
- Piesliakas, V. *Lietuvos baudžiamoji teisė. Antroji knyga*. Vilnius: Justitia, 2008.
- Pradel, J. *Lyginamoji baudžiamoji teisė*. Vilnius: Eugrimas, 2001.
- Šiaulių apygardos teismo 2011-07-05 nuosprendis byloje Nr. 1A-284-64/2011.
- Wilson, W. *Criminal law: doctrine and theory*. London and New York: Longman law series, 1998.
- Wessels, J. *Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. Baudžiamoji veika ir jos struktūra*. Vilnius: Eugrimas, 2003.

ACCESSORIES AND PROBLEMS OF THEIR DISTINCTION IN PRACTICE

Giedrius Būdvytis

Mykolas Romeris University, Lithuania

Summary. *The article deals with all kinds of accessories, which are provided in the Lithuanian Criminal Code's Article 24 from Part 3 to Part 6. These accomplices are: principal offender, organizer, abettor and aider. The author not only describes them, but also emphasizes the distinguishing problems both in Criminal Law theory and in Lithuanian court practice. The main consideration is given to distinguishing the principal offender from the aider and the organizer from the abettor. The author also highlights the difficulties that tend to appear in court practice in which distinguishing accessories mentioned above sometimes are highly problematic. After Criminal Law theory and court practice analysis, the author arrives at more identifiable standards and criteria in distinguishing the principal offender from the aider and the organizer from the abettor.*

In the first part of the article the author engages in problems that emerge when identifying principal offenders. Firstly, the author points out that an accessory without special principal's features, which are provided in particular criminal acts, can never be the principal offender, although he or she directly caused the actus reus of the offence. Then author criticizes court practice when accessories that have not caused any actus reus of the offence are determined as perpetrators just because of their common agreement and common fault with other principals.

The second part is dedicated to the problems of determining an aider, a perpetrator or the principal. The author notes that the main problem in determining the accessory as an aider or a perpetrator is the concept of "necessary help" which was dictated by Criminal Law theory and was adopted in practice. This concept determined principals. However, the concept

perforce relates to the aider who also helps the principal. After Criminal Law theory and court practice analysis, the author suggests that more identifiable distinction criteria between the aider and the principal should be the accessory's control over the offence, his/her intention and desire to own the offence and the substantial contribution to the offence. Meanwhile, the aider's actions do and are merely to support the acts of others.

Finally, the last part highlights that Lithuanian Criminal Case practice does not always determine the abettor from the organizer and vice versa. The author concludes that the organizer should be determined as a connecting-link between the principal's actions and committing the offence or criminal consequences. Meantime, the abettor just encourages the principal to commit an offence, presents the idea of the offence. Contrary to the organizer, the abettor does not produce a plan of an offence, does not range perpetrators, does not unite their endeavour for common criminal goals, nor makes preparations before the crime.

Keywords: *complicity, accessories, principal offender, aider, abettor, organizer.*

Giedrius Būdvytis, Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Baudžiamosios teisės ir kriminologijos katedros lektorius. Mokslinių tyrimų kryptis: Lietuvos baudžiamoji teisė.

Giedrius Būdvytis, Mykolas Romeris University, Faculty of Law, Department of Criminal Law and Criminology, Lecturer. Research interest: Lithuanian Criminal Law.